

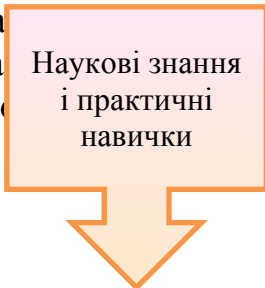
ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Новітня концепція філософії освіти розглядає сферу освіти як педагогічне середовище, покликане забезпечувати комфортний вхід кожної дитини у світ навчання та всебічного розвитку. Це стосується й іншомовної освіти, оскільки зміна ідеології освіти додала їй нового змісту, який повинен забезпечувати комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням [1]. Іншими словами, новий зміст освіти повинен враховувати досвід навчання мов міжнародного спілкування у поєднанні з соціально-культурними особливостями різних народів.

Враховуючи постійний інформаційний обмін школяра з середовищем у процесі навчання, освітня система сучасного (інформаційного) суспільства ставить на меті формування полікультурної, соціально відповідальної, толерантної, демократичної, відкритої для спілкування особистості. Така особистість має здатність до самоосвіти і саморозвитку, опрацювання різноманітної інформації, використання інтелектуального, культурного, соціального та науково-технологічного потенціалу для творчого вирішення навчальних та повсякденних проблем, тобто здатна займати і усвідомлювати своє місце у соціальному просторі. Не усвідомлюючи свого місця у суспільстві, особистість насамперед завдає шкоди собі та нащадкам, не має можливості подальшого цілеспрямованого розвитку. Ось чому сьогодні перед учителями стоїть завдання культурної освіти, здійснення якої слід починати з наймолодших школярів, враховуючи їхні фізіологічні та морально-психологічні особливості. Стосовно процесу навчання у початковій школі, це означає необхідність розвитку певних форм контролю, управління та взаємодії з інформаційними потоками навколишнього світу. Створення такого педагогічного середовища стає можливим через здійснення ефективної педагогічної взаємодії, успішність якої залежить від наявності у суб'єктів навчального процесу культури педагогічної взаємодії.

На основі дослідження понять «педагогічна взаємодія» та «культура» вітчизняними (О. В. Гончар, Л. В. Жовтан, Н. Й. Черниш, В. М. Гриньова, О. І. Кіліченко, Г. П. Сав'юк) та зарубіжними (Є. В. Бондаревська, І. А. Зимня, Д. О. Белухін, С. С. Кашлев, А. А. Моль, Д. Хофштеде) науковцями, ми визначаємо **культуру педагогічної взаємодії** як інтегровану сукупність цінностей та переконань, наукових знань і практичних навичок, зразків та норм поведінки у процесі взаємодії, які сприяють взаємним змінам суб'єктів даного процесу, їх соціальному та ментальному розвитку, а також забезпечують дотримання норм моралі, педагогічної етики та культури спілкування при здійсненні суб'єктами взаємодії обміну наявними знаннями і створенні нового знання. Відповідно, основними складовими культури педагогічної взаємодії виступають знання, навички, поняття й уявлення, цінності та переконання, зразки поведінки і діяльності, досвід особистості, інтереси, соціальне середовище, в окремих

Наукові знання
і практичні
навички

випадках до них додають мову, ідеологію, менталітет та інші складові. Враховуючи вимоги до змісту вивчення іноземної мови та психолого-педагогічні характеристики молодшого школяра, нами було виділено наступні складові культури педагогічної взаємодії: цінності, наукові знання та практичні навички, досвід, домінуючі мотиви, сукупність особистісно значущих якостей, уміння педагогічної взаємодії та норми поведінки (див. Рис. 1).

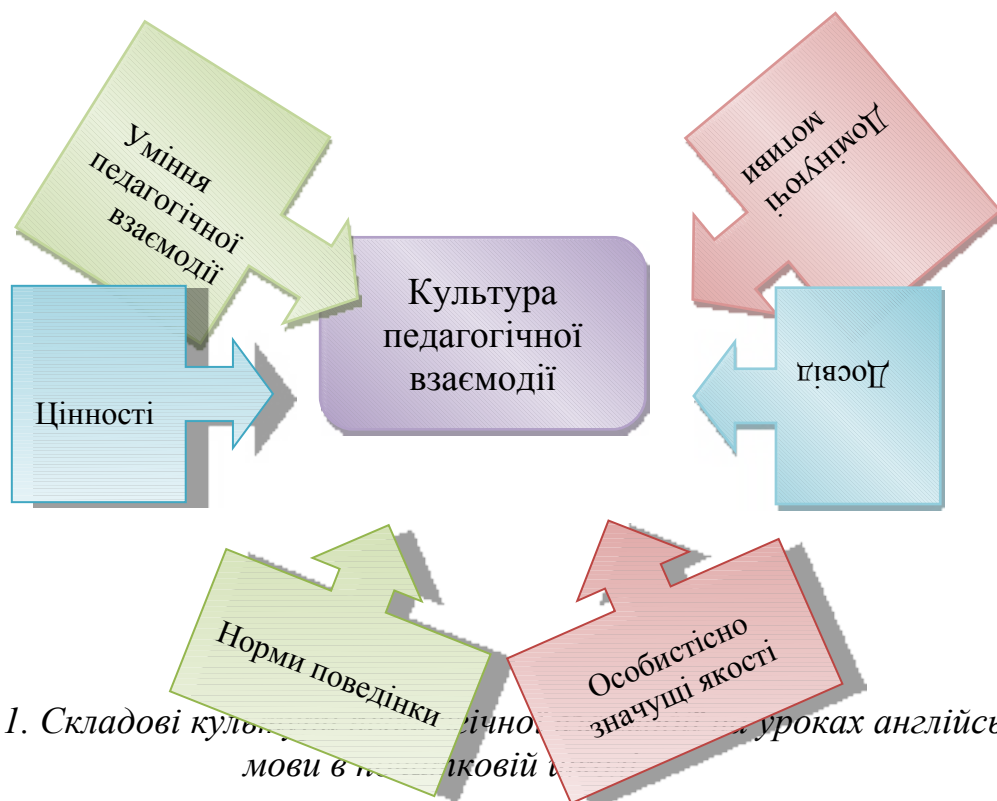

Рис. 1. Складові культури педагогічної взаємодії на уроках англійської мови в початковій школі.

Розглянемо особливості культури педагогічної взаємодії на уроках англійської мови у початковій школі.

Цінності – важливі смислові комплекси, які здатні виступати регулятивними принципами у взаєминах між людьми та нормами, які регламентують навчально-пізнавальну діяльність школяра. Ціннісні орієнтації є основними культурними досягненнями особистості, які детермінують її практичну поведінку, орієнтують у діяльності, взаємодії з іншими, тим самим визначаючи якісну своєрідність життєдіяльності людини [2]. Як структурний елемент культури педагогічної взаємодії цінності постають як елементи свідомості у вигляді ідей, концепцій, теорій, закономірностей, постулатів, законів та ін. У процесі педагогічної взаємодії особистість пізнає, засвоює і транлює певні цінності, здійснює конкретну діяльність, здійснює інтелектуальне поєднання загальної та національних, моральних, інформаційних та педагогічних цінностей, створюють підґрунтя, на якому здійснюється процес педагогічної взаємодії. Д. Бех зазначає, що на початку молодшого шкільного віку відбувається емоційне освоєння дітьми особистих цінностей, яке закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах, з'являється дистанція

соціальних зв'язків при оцінці норм поведінки дітей і дорослих крізь призму педагогічної взаємодії [3]. Суттєві зміни у ціннісних орієнтаціях відбуваються вже наприкінці молодшого шкільного віку. Вони починають складатися у більш розвинену, складну, стійку систему, яка визначає початок становлення активної життєвої позиції школяра.

Наукові знання та практичні навички, які є необхідними у процесі педагогічної взаємодії на уроці англійської мови. На молодшому етапі для школярів найважливішим є навчитися осмислено працювати, прагнути самостійно знаходити та усувати свої помилки. Для цього потрібно розвивати наочно-образну пам'ять, використовуючи цікавий, конкретний, яскравий матеріал, вчитися досліджувати, аналізувати власну діяльність на предмет виявлення власних помилок, щоб надалі їх не робити, а також власних досягнень, щоб зафіксувати їх і відтворювати, а також вчитися регулювати власну природну активність, зосереджуватися і підтримувати увагу у процесі взаємодії. Іншими словами, ефективність педагогічної взаємодії на початковому етапі навчання залежить від формування та розвитку загальнонавчальних умінь та навичок молодших школярів як елементів інформації, пов'язаних із зовнішнім світом таміж собою. Сформувати такі знання школяр може за участю вчителя, якщо той, у свою чергу, володіє методологічними, загальнотеоретичними, методичними, психологічними та організаційно-педагогічними знаннями.

Досвід суб'єктів взаємодії як відображення у свідомості особистості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане у результаті активного практичного пізнання, тобто сукупність практично засвоєних знань, умінь, навичок, традицій, ідеалів, принципів та норм поведінки. У процесі педагогічної взаємодії кожний суб'єкт здобуває новий досвід (соціальний, емоційний, культурний) від інших учасників взаємодії та ділиться із ними своїм власним, що дає змогу зробити процес засвоєння знань більш особистим і створювати нове знання на основі досвіду оточуючих. Особистий досвід спілкування молодшого школяра недостатньо великий, тому дитина часто може неправильно поводитися, бути нечемною лише через те, що не знає, як треба діяти у тій чи іншій ситуації. Молодші школярі найчастіше набувають досвіду через наслідування та спостереження за поведінкою дорослих, котрі є для них авторитетом.

Домінуючі мотиви як повністю або частково усвідомлені внутрішні імпульси, що спонукають учня до активної діяльності, уважного ставлення до своїх навчальних обов'язків. Найбільш значимими є соціальні мотиви самовдосконалення (бути культурним, розвиненим) і самовизначення (продовжити навчання після школи, добре працювати). Така установка у перші дні навчання у школі визначає позитивне ставлення дитини до діяльності і створює сприятливі умови для педагогічної взаємодії. Не дивлячись на те, що всі вимоги і завдання вчителя, як правило, виконуються, мотиви обов'язку і відповідальності не усвідомлюються молодшим школярем на початку навчання, оскільки він переважно живе сьогоdnішнім днем і йому важко ставити цілі. Тому вчитель повинен допомагати у

формуванні та розвитку навчально-пізнавальних мотивів (інтересу до процесу і результату засвоєння нових знань, умінь та навичок), закладених у навчальній взаємодії і пов'язаних із способами навчальної діяльності, формувати відповідальне ставлення до навчання. У початковій школі елементарна зацікавленість у навчанні проявляється у бажанні читати, малювати і т. д., пізніше - у бажанні самостійно вирішувати певне завдання, отримувати власний результат. Така мотивація часто пов'язана із отриманням хорошої відмітки за досягнення успіху, орієнтує дитину на якість та результативність навчальних дій. У процесі дорослішання дана мотивація сприяє розвитку саморегуляції школяра, тому що дитина намагається якісно виконувати певну діяльність вже незалежно від зовнішньої оцінки, а на основі інтересу до певної діяльності.

Сукупність *особистісно значущих якостей* молодшого школяра та вчителя, без яких неможливий успішний розвиток культури педагогічної взаємодії: гуманістичні (емпатія, такт, толерантність, справедливість, альтруїзм), моральні (симпатія, дружба, товариськість), вольові (цілеспрямованість, організованість, стриманість, дисциплінованість, наполегливість), комунікативні (інтерактивні), організаційні та полікультурні якості, особистісна й соціальна мобільність (відкритість особистості, розкутість, багатогранність та креативність мислення), особистісно-педагогічна саморегуляція. У бурхливому розвитку емоційно-вольової сфери учня початкової школи у нього переважає бадьорість та життєрадісність, інтерес та доброзичливість до оточуючих, молодші школярі емоційніші, ближче до серця сприймають негаразди інших, сильніше співпереживають [4]. У цей період у дитини з'являється особлива вольова дія – вчинок, орієнтований на інтереси оточуючих, що має неабияке значення у формуванні культури педагогічної взаємодії, оскільки її неможливо реалізувати, якщо не брати до уваги думки, почуття, реакції інших учасників взаємодії. Крім того, в початкових класах закладаються основи акуратності, охайності, точності, прищеплюються гарні манери, уміння культурної поведінки.

Уміння педагогічної взаємодії: уміння рефлексії (уміння пояснити свої дії, аргументувати їх, знайти помилки та виправити їх), уміння спостерігати і робити висновки, уміння й прагнення виявляти ініціативу та творчу активність у процесі вивчення іноземної мови та відповідальність за результати й наслідки своєї праці, інформаційні уміння, комунікативні уміння (уміння звертатися до старших та один до одного, брати участь у розмові (ставити питання, давати відповідь, правильно висловлювати думки), уміння вести елементарний діалог), а також уміння поводитись відповідно до соціальних і етичних норм. Молодший шкільний вік є найоптимальнішим для оволодіння комунікативними навичками на уроках англійської мови, особливо у атмосфері психологічного комфорту, радості, потреби і готовності до спілкування.

Норми поведінки як встановлені стандарти поведінки у певній спільноті. Вони є особливо важливими при вивченні іноземної мови,

оскільки існує різниця між національним менталітетом та менталітетом країни, мова якої вивчається. Знання соціокультурних норм та зразків поведінки допомагає встановлювати контакт, спілкуватися, створювати стійкі взаємини, забезпечує взаєморозуміння суб'єктів взаємодії, їх взаємну ввічливість та толерантність. Молодший шкільний вік є сприятливим для формування основ культури поведінки, оскільки учні початкової школи вже здатні сприймати вимоги до себе, піддаватися зовнішньому впливу, тобто засвоювати елементарні морально-етичні норми. Систематична робота вчителя по засвоєнню норм і правил поведінки, часто у формі виконання правил, забезпечуватиме нагромадження досвіду позитивної поведінки, корисних звичок, набуття моральних уявлень. Дитина починає усвідомлювати й оцінювати необхідність виконання правил з погляду моральності поступово, тому необхідно якнайчастіше залучати школярів у діяльність або ситуації, які сприятимуть формуванню стійкої поведінки.

На нашу думку, складові культури педагогічної взаємодії є моделями людських взаємин, механізмом взаємодії із навчальним середовищем та навколишнім середовищем в цілому, свого роду сценаріями поведінки, засвоєння яких формує культурну особистість, здатну пристосовуватися до культурних зразків і моделей у процесі діяльності та визначати цінності і норми, що регулюють усі сфери її життя, і зокрема, сферу її взаємодії з іншими людьми. Особистість із сформованою культурою педагогічної взаємодії виявляє культуру у своїх діях, вчинках, думках, мовленні, внутрішньо націлена на діалог із іншою людиною, тобто формування та розвиток культурної особистості можливий лише у спілкуванні або у діалозі носіїв певної культури. Саме тому вивчення іноземної мови у початковій школі можна уявити як двобічний комунікативний процес в основі з діалогом, який є одночасно формою навчання, шляхом отримання інформації про навколишній світ і засобом розвитку особистості молодшого школяра. Діалог як форма інтерактивної педагогічної взаємодії на уроці англійської мови забезпечує взаємообмін навчальною інформацією, поглядами, позиціями та сприяє засвоєнню соціального та культурного досвіду в умовах навчальної співпраці. Діалог повинен бути гуманістичним та демократичним, оскільки він має враховувати унікальність суб'єктів, їхню принципову рівність, варіативність поглядів, орієнтацію кожного суб'єкта на сприйняття, розуміння та активну інтерпретацію точок зору іншими суб'єктами. Крім того, він повинен передбачати взаємну активність, за якої кожний учень не тільки відчуває вплив, але й сам однаковою мірою впливає на іншого взаємним проникненням партнерів у світ почуттів і переживань один одного, прагненням до кооперації, співпереживання. Саме через діалог, який будується на засадах принципів довіри та співпраці [5 : 22], відбувається взаємодія індивідуальних процесів мовлення і мислення, їх накладання і взаємопроникнення, що у свою чергу веде до вироблення індивідуальної манери спілкування, нагромадження способів організації та ведення діалогу, які в подальшому, з урахуванням специфіки навчального процесу, перетворюються на культуру педагогічної взаємодії.

Отже, у початковій школі комунікативно-діяльнісний характер процесу вивчення англійської мови в інтеграції з міжкультурним спрямуванням має на меті формування та розвиток культурної особистості. Це стає можливим через здійснення ефективної педагогічної взаємодії, успішність якої залежить від наявності у суб'єктів навчального процесу культури педагогічної взаємодії. Розвиток та реалізація основних складових культури педагогічної взаємодії на молодшому етапі навчання відбувається у спілкуванні учасників педагогічного процесу, в основі якого лежить діалог. Спілкування є найважливішою фазою формування особистості школяра, оскільки воно формує його як особистість, а саме дає можливість засвоїти знання та застосувати їх у реальному житті, набути певні риси характеру, особистісний досвід, інтереси, звички, схильності, засвоїти норми і форми моральної поведінки, визначити цілі діяльності та обрати засоби їх реалізації, що становить перспективу нашого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія / Валерій Редько. – К.: Генеза, 2012. – 224 с.
2. Бакиров В. С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора / В. С. Бакиров. – Харьков: Вища Школа, 1988. – 168 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. – К.: Либідь, 2006. – 272с.
4. Славина Л. С. Роль мотива и способов поведения при выполнении школьниками публичных поручений. – В кн.: Вопросы психологии личности школьника. – М., 1961.
5. Абасов З. Диалог в учебном процессе / З. Абасов // Народное образование. – 1993. – № 3. – С. 22–28.
6. Nieto S. Affirming Diversity: the Sociocultural Context of Multicultural Education. – Longman, 2000. – 412 p.